

OM KIRKEINVENTAR OG DETS ISTAND- SÆTTELSE.

Indledende Bemærkninger af CHR. AXEL JENSEN.

Det er vel overflødigt at fremhæve, at det danske Nationalmuseum ikke er et Museum i Ordets snævre Forstand, og at det beskæftiger sig med meget andet end at indsamle Oldsager og at ordne dem indenfor sine egne Vægge. Som enhver ved, dækker Museumsnavnet over en Virksomhed, der går ud på at frede og bevare Fortidsminderne ude i Landet, og i Virkeligheden yder den danske Museumsmand største Delen af det Arbejde, der i Tyskland tillægges »Provincial-Konservatorerne for Kunst- og Fortidsmindesmærker«. Fordelene ved den danske Sammensmeltning af de to nøje forbundne og hinanden supplerende Virksomheder skal ikke her diskuteres, og når Sagen overhovedet berøres, er det kun for at henlede Opmærksomheden på en enkelt Gren af Museets udadvendte Virksomhed, som har megen Betydning for vor kulturhistoriske og lokalhistoriske Forskning, men som selv i interesserede Kredse næppe er kendt i den Udstrækning, den burde, nemlig *Museets Arbejde for sagkyndig Istandsættelse af vort gamle Kirkeinventar*.

På Finansloven gives der nu årligt en Bevilling på 12900 Kr. til Undersøgelse og Restaurering af Kalkmalerier og Kirkeinventar, og disse Midler sorteres under Kultusministeriet, der træffer Afgørelse om Bevillingens Fordeling til de enkelte Kirker, medens Nationalmuseets anden Afdeling administrerer Restaureringernes Udførelse. I den Redegørelse for Afdelingens Virksomhed, der udkom 1908, vil enhver kunne finde en kort Oversigt over det i Årene 1891—1903 ydede Arbejde, en Skildring af de forskellige Opgaver og en Formulering af de grundlæggende Regler, der følges ved Kirkeinventarrestaureringerne, og disse Princippers Værdi er senere anerkendt både i indenlandske og udenlandske Anmeldelser af Museumsbogen *). Måske kunde det da synes, at Spørgs-

*) Således i V. Lorenzens forstående Omtale af Bogen i Tidsskriftet *Architekten* XII, S. 140; jvfr. Sune Ambrosianis Anmeldelse i *Fataburen* 1909.

målet hermed var blevet tilstrækkeligt belyst, og at der ikke var Anledning til påny at tage det op til Behandling. Men der er ti Grunde for een, som gør det ønskeligt at vende tilbage til disse Sager.

Man fristes til at sige: desværre! Thi en af Hovedgrundene er den Ligegyldighed og den Mangel på Forståelse, som dette Arbejde endnu stundom kan møde. Selv Mænd, der i Følge deres Hværv og Uddannelse burde vide bedre Besked, kan stundom stå ganske blottede for Forståelse af det gamle Kirkeinventars historiske, æstetiske og folkeopdragende Betydning. Vel er det sjældent, at man nutildags på Trods af Forordninger og Cirkulærer kasserer gammelt Kirkeinventar uden at hidkalde Museet, men Ødelæggelsen kan dog endnu ramme gode Pulpiturer eller Stolestader. Og det hænder den Dag i Dag, at kirkelige Autoriteter i god Tro og i den sikre Mening at forskønne en Kirke vil lade dens Inventar rense for alle Farver, så at »Egetræet kommer til at stå i sin naturlige Tone«. Det er så fristende nemt og klart at sige, at det er urimeligt at overmale et Egetræssnitværk med den Egetræsodring, som takket være vore nærmeste Forfædres Smag — eller Mangel på Smag — vansierer det store Gros af gammelt Kirkeinventar, og at det er bedre at se det ægte Materiale end et farveligt Surrogat. Fremgangsmåden synes billig og let, idet enhver Håndværker forstår at bruge Sæbelud. Men Afrensningen er dog den værste Bjørnetjeneste, man kan vise det gamle, udskårne Kirkeinventar. Thi sammen med den yngste Overmaling ødelægger den også gamle Farver, der er lige så nødvendig for Stykkets Skønhedsvirkning som selve Træet, og sporløst udsletter den de historiske Oplysninger, som malede Årstal og Indskrifter kunde bringe os om Altertavlens eller Prædikestolens Alder, Givere og Kunsthåndværkere. I Virkeligheden er den farveligste Overmaling at foretrække for den bedste Rensning!

En anden og glædeligere Årsag til her at behandle Kirkeinventarets Restaurering er den, at det stadigt, År for År, bringer nye Bidrag til Studiet af vort Lands gamle Kunsthåndværk og vor kirkelige Kulturhistorie. Ligesom Fremdragningen og Istandsettelsen af Kalkmalerierne underbygger og udvider vort Kend-

skab til Middelalderens Malere, således gør Inventarets Restaurering os stedse mere fortrolige med andre Sider af vor Fortidskunst. Hvad Kirkeudstyret fra Reformationens og Renæssancestilens Tid angår, har Museets Istandsættelsesarbejder lagt en Grundvold for vort Kendskab til de skiftende Stilformer, og uden den Fordybelse i Æmnet, som Deltagelse i Restaureringsarbejderne fremtvinger, havde det næppe været muligt at lære at skelne de enkelte Snedkerværksteders Ejendommeligheder, at fremdrage en Række interessante Håndværkerskikkelser fra den fuldstændige Forglemmelse, hvori de var sunkne ned, og at vise, at de danske Købstæder på Frederik 2 og Christian 4's Tid virkelig har frembragt noget godt, stundom endogså ypperligt Kunsthåndværk. I anden Sammenhæng har Forf. haft Lejlighed til at fremlægge de under Museumsarbejderne gjorte Iagttagelser vedrørende Renæssancens Snedkere og Billedsnidere, men mit lille Arbejde er kun en Begyndelse, og meget står endnu tilbage at rette, endnu mere at udfylde og fuldstændiggøre, før vor Viden bliver tilstrækkelig stor. Og må dette siges om Snedkerne, gælder det i endnu højere Grad om deres Medarbejdere. Medens man er nået så vidt, at man ikke blot kan skelne de forskellige Tidens, men også de forskellige lokale Billedskærerværksteders Særpræg, så er Malerne, der regelmæssigt har fuldendt Snedkernes Arbejder ved deres »Staffering«, endnu alt for lidet kendte. Kun de sent middelalderlige Snitværkers ret konstante Staffering kan siges at være nogenledes fyldestgørende udredet; for Renæssancestafferingens Vedkommende er der endnu så mange mørke Punkter, at man kun dårligt formår at give et Billede af de skiftende Farvemoder og endnu mindre kan få fat på de stedlige Ejendommeligheder. Uomtvisteligt er kun det, at Renæssancetiden elskede kraftige, stærke, brogede Farver og forstod at beherske dem med en forbavsende Dygtighed, og at den kun af Fattigdom lod et Snitværk stå umalet.

Når man, trods de senere Års Arbejder, endnu kender så meget mindre til Staffererne end til Billedsniderne, ligger det ganske simpelt deri, at Farverne er langt vanskeligere at studere end Formerne. Træværket kan man altid komme til at se, når man blot får Kirkenøglen i Hånden, og i Nødstilfælde kan man endda

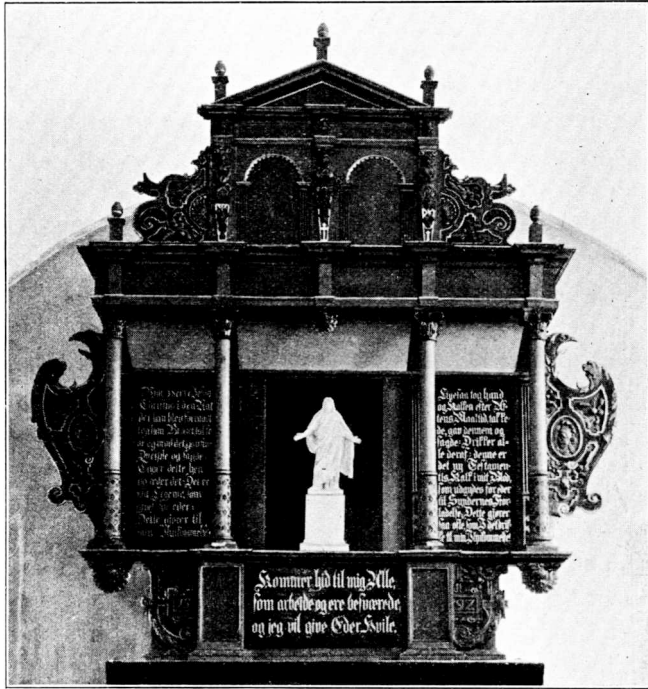
hjælpe sig med Fotografier. Her står en vrimlende Mængde af Studiemateriale til Rådighed, mens det kun er et forsvindende Mindretal af Arbejder, der har bevaret deres oprindelige Farver blot nogenlunde uforvanskede. Skal Stafferingen undersøges, må det derfor i Reglen ske under Istandsættelsesarbejder, og endnu er det forholdsvis kun få Arbejder, der er restaurerede under tilstrækkelig Kontrol. Det er ikke blot Egetræsodringen og Afrensningen, der har gjort Ulykker; uhyre mange Arbejder er halvt eller helt fordærvede ved uforstandige Forbedringer, og man har sikkert Lov til at sige, at alle Istandsættelser, som Håndværkere har foretaget på egen Hånd, historisk set er blevne misvisende. Bedre er de Farverestaureringer, der er ledede af Arkitekter, men selv i de finest restaurerede Kirker kan man gå rundt med Tvivl i sit Sind, og det er næppe nogensinde hændet, at en Arkitekt har nedskrevet sine Iagttagelser om Renæssancestafferingerne. Det har Museums mændene hidtil været ene om. Eller rettere sagt, de har hævdet den teoretiske Forpligtelse til ikke at opmale Kirkeinventaret på bedste Beskub, men skriftligt at gøre Rede for Undersøgelsens Resultat og Arbejdets Gang, at nedskrive sine Iagttagelser og at motivere sine Bestemmelser, så at Fremtiden så vidt muligt kan kontrollere Arbejdet. At det altid er lykkedes dem at løse Opgaverne på rette Måde, skal jeg være den sidste til at påstå. Det er en Selvfølge, at Videnskabsmanden ikke kan sidde inde med alle Forudsætninger for at bedømme Arbejdets æstetiske og særligt dets tekniske Sider. Hvad han kan gøre, er at yde de nødvendige historiske Oplysninger, at lægge det teoretiske Grundlag og så at bruge sine Øjne så godt som muligt. Men grå er al Teori, og hvis Arkæologen ikke kan stille sig ved Siden af en praktisk Restaurator, som selv nærer den dybeste Respekt for det gamle, og som går op i sit Håndværk og sin Kunst, så er hverken han eller nogen anden Arbejdsleder Herre over det endelige Resultat, der betinges af Restauratorens Udholdenhed, Ærlighed og Dygtighed.

Har man imidlertid indrømmet, at der er begået Fejl af Museet — såvel som af alle andre, der har beskæftiget sig med Istandsættelser —, må det på den anden Side hævdes, at de Principper, hvorefter Museet arbejder, i det lange Løb har vist sig gode. Et

afgørende Hovedpunkt, Kravet om skrevne Redegørelser, har her ledet frem til en stedse mere indtrængende Fordybelse i Opgaverne og har gjort det muligt at lære både af Forgængernes og sine egne Fejltagelser og Misforståelser og lidt efter lidt vist, hvor mange Skær der er at strande på. Når man i nogle År har fulgt en Række Arbejder af denne Slags, forstår man, hvorfor så mange Farverestaureringer måtte mislykkes. Man bliver mildere i sin Dom overfor andre, man bliver skeptisk overfor sig selv, men selv om det er sidste Mode at forkætre enhver Restaurering, taber man ikke Troen på disse Istandsættelsers Værdi. Har man blot nogle Gange set, hvorledes Renæssancetidens Farvepragt kan lyse op i et øde Kirkerum, og har man nogle Gange oplevet, at de tekniske og kunstneriske Medarbejdere har erklæret de genfundne Farvesammenstillinger for umulige og dog til Slut har bøjet sig for de gamles Smag og indrømmet, at de havde Ret, så ved man, at Istandsættelsesarbejdet har sin kunstneriske Mission. Og er det lykkedes at fremdrage ikke blot smukke Bogstaver, men også Våbenskjolde, Givernavne, Kunstnersignaturer og Årstal, som fortæller om Kirkeudstyrets Historie, styrkes ens Overbevisning om dets historiske Værdi. Men man bliver også klar over, at skal Restaureringsarbejdet have virkelig Betydning, skal det ikke gøre mere Skade end Gavn, kræver det en Erfaring og en Fordybelse i Opgaven, som ikke er hver Mands Sag, men som kun erhværes ved mange Års Samarbejde mellem Kunsthåndværkere og Museumsmænd, og som Museet selv først har erhværet efter Fejlgreb og bitre Skuffelser. Ikke på et eneste Punkt må der sløjes af. Teknikkens Krav må opfyldes; Træværket må gennemgås og udbedres, Hundreder af rustne Søm fjernes eller uskadeliggøres, Malegrunden slibes eller behandles på det omhyggeligste. Og samtidigt må der vises den yderste Omhu i Fremdragningen af de gamle Farvespor; der må ikke helmes, før hver lille Enkelthed er klaret, og før man har udredet alle de mange skiftende Farvelag, som kan dække den ældste »Staffering«. Gribes der fejl på et enkelt Punkt, kan det ødelægge hele Resultatet.

Men netop disse strænge Krav er endnu en Grund til at henvende Opmærksomheden på Nationalmuseets Restaureringsarbej-

der. Thi selve den stedse voxende Sympati, som følger Arbejdet, den Kærlighed til vort gamle Kirkeinventar, som det bidrager til at skabe og fremme, rummer nye Farver, fordi den vækker Lysten til at restaurere for meget. En virkelig grundig Istandsættelse bliver nødvendigvis kostbar, og det er jo desværre langt fra en Regel,

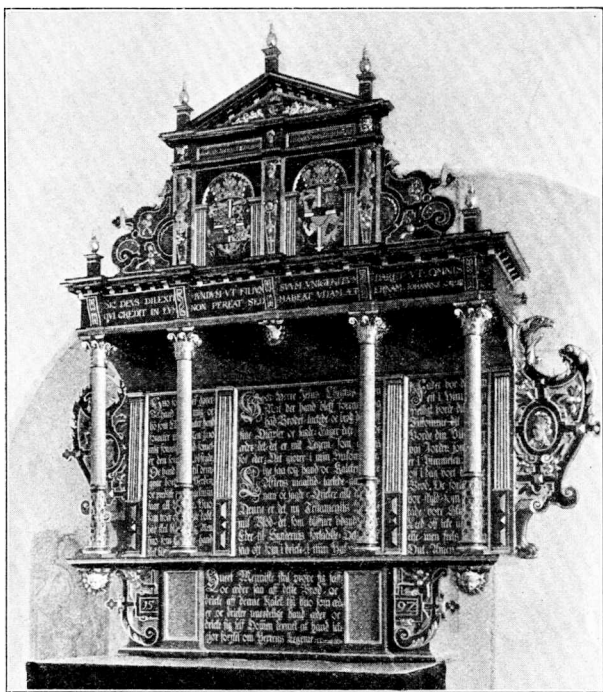


Altartavlen i Marslev Kirke før Restaureringen.

at Kirkerne er velhavende. Men på Pengene tænker man ikke altid; når der blot sættes noget i Værk, når man blot får nogle brogede Farver for Øje, er man mange Steder tilfreds. Om Arbejdet er godt og grundigt, og om Farverne er smukke og historisk korrekte, gør mindre til Sagen. Man ved ikke, at de korrekteste Farver så godt som altid er de smukkeste, og man tænker ikke over, at en dårlig Istandsættelse er værre end slet ingen.

Nationalmuseet må nu hyppigt gøre Front mod to Sider, både

mod de ligegyldige og mod de altfor ivrige. Overfor begge kan det støtte sig til Bestemmelser i den nu gældende Synslov og særlig til en Række ministerielle Cirkulærer, som sikrer det en ret stor Indflydelse på Kirkeinventarets Behandling, og som forhåbentlig snart vil blive yderligere fæstnede og udvidede ved Gennemførel-



Samme Altertavle efter Restaureringen.

sen af den nye Lov om Kirkesyn. Men Loven hjælper ikke, hvis Forståelsen mangler. Der må samtidigt gøres et Oplysningsarbejde, og så mange som muligt må vide Besked om, hvilket Arbejde Kirkeinventaret kræver og lærer. Alene den, der engang har fulgt en Restaurering fra først til sidst, kan gøre sig nogen Forestilling herom, og hertil har kun de færreste Lejlighed. De udførte Restaureringer er jo spredte rundt om i hele Landet og må ofte søges i afsides Kroge. Men ved at fremdrage og skildre typiske

Istandsættelser og lærerige Fund vil der dog sikkert kunne nås meget.

Det er Hensigten i nogle følgende Småafhandlinger at give sådanne udførligere Oplysninger om Museets Fremgangsmåder og Studier, at vise, hvad de enkelte Arbejder fordrer, og hvad de kan oplyse, og derigennem forhåbentlig også at få de historiske Amtssamfund interesserede for Sagen, som de utvivlsomt kan gavne og støtte på mange Måder.

De vedføjede Billeder viser som Exempel på en Istandsættelse Altertavlen i Marslev Kirke på Fyen, der er restaureret med Statstilskud og under Nationalmuseets Kontrol af Maler Niels Termansen 1912. Tavlen, som er forarbejdet 1592 i et fyensk Snedkerværksted, var før Istandsættelsen egetræsmalet, men stråler nu i Forgyldning og pragtfulde Farver, som er genfremstillede nøjagtigt efter den oprindelige Staffering. I Topstykket er genfundet Frederik 2's og Dronning Sofias Våben, mærkeligt nok malede fire År efter Kongens Død, og det er lykkedes at fastslå, at Tavlen trods al sin Pragt ikke har haft større Figurbilleder, men i Overensstemmelse med Datidens dulgte kalvinistiske Tilbøjeligheder kun malede Skriftsprog.

JYSK HISTORISK-TOPOGRAFISK LITTERATUR GENNEM HALVHUNDREDE ÅR.

Af S. NYGÅRD.

Den egentlige historieskrivning har ifølge sagens natur altid måttet være de lærdes sag, da stor kundskabsfylde, en udviklet kritisk sans, betydelig fremstillingsævnne og mange andre egenskaber er nødvendige for den, der tilfulde skal magte de store historiske opgaver. Men historien byder også på mange mindre opgaver, når talen kun er om at behandle en enkelt persons, et enkelt forholds eller et enkelt steds historie, og dér kan den, der ikke er historiker ex professo, ofte gøre fyldest i kraft af mere beskedne forudsætninger, når han blot møder med et vist fond af boglig kundskab, interesse for sagen og energi til at overvinde de vanskeligheder, de fleste begyndere vil møde på deres vej. Oprindelig var det dog aldeles overvejende akademikere eller dog mænd, der indtog stillinger i samfundet, hvortil der nu til dags